

RECONeixEMENT DE DÉU I L'HOME

Reconeixement d'Electra i Orestes

(Sòfocles)

E. *-¿On la té, la tomba, el desgraciat?*

O. *-Cap, no en té. Qui viu, poc en té, de tomba.*

-¿Què dius, ara, fill meu?

-Cap mentida, no dic.

-¿És viu, doncs, l'home?

-Prou, si és que encara tinc buf.

-¿Que, doncs, tu series ell?

-Guaita això: és l'anell del pare.

Veges si dic veritat.

-Oh molt estimada claror.

-Molt, en sóc testimoni.

-Oh veu, jaquí, ets?

-Mai enlloc més no demanis.

-¿Als braços, te tinc?

-Tingues-m'hi sempre més.

-Oh estimades dones, oh conciutadanes,

vegeu, vegeu-lo aquí, l'Orestes,

que havia trobat forma de ser mort

i ara ha trobat forma de ser estalvi.

Si llegim aquests versos sense pensar en la història d'Electra i Orestes, la ressonància mística és evident (*mai enlloc més no demanis - tingues-m'hi sempre més*). Si tot seguit pensem en la història tal com és en Sòfocles, l'evidència es fa més gran.

Es tracta d'un reconeixement, tema freqüent en el folklore. Hom creu tenir davant seu un estrany, i és l'ésser més estimat. És el que els passa a Maria Magdalena i a un cert jardiner.

Electra és filla d'un rei poderós, però reduïda al més miserable estat d'esclavatge sota les ordres dels qui han traït el seu pare. Té fam. Va esparracada. La desgràcia no solament l'esclafa, sinó que la degrada i l'agreja. No pacta pas, però. Els odia, aquests enemics del pare, que tenen tot el poder sobre ella. Tan sols el germà, que és lluny, la'n podria deslliurar. Es consumeix, esperant. A la fi arriba, ell, però ella no en sap res. Creu veure-hi un estranger que anuncia la mort del germà i en porta les cendres. Cau en una desesperança sense fons, desitja de morir. Però, tot i que ja no espera res, ni un instant no pensa de pactar. Encara els odia més intensament, els enemics. Mentre ella aguanta l'urna tot plorant, Orestes, que l'havia presa per una esclava, la reconeix pel plorar. Li fa veure que l'urna és buida. Se li revela.

Hi ha un doble reconeixement. Déu reconeix l'ànima pel plor i després es fa reconèixer.

Quan l'ànima, esgotada, ha cessat d'esperar Déu, quan la desgràcia exterior o l'eixutesa interior li fan creure que Déu no és cap realitat, si amb tot continua estimant, si l'horroritzen els béns d'aquí baix que pretenen de reemplaçar-lo, és llavors que Déu, al cap de poc, va a ella, se li mostra, li parla, la toca. És el que sant Joan de la Creu en diu nit obscura.

D'altra banda, aquest dol damunt l'urna i les cendres d'Orestes, seguit de la joia del reconeixement, evoca amb la màxima claredat el tema del Déu mort i ressuscitat. Un vers el designa sense ambigüitat:

μηχαναῖσι μὲν θανόντα, νῦν δὲ μηχαναῖς σεσωσμένον
un stratagemma el va fer morir, ara un stratagemma l'ha salvat.

Però el mot d'estratagemma no hi convé pas, ací. El mot μηχανή és usat pels tràgics, i per Plató, Píndar i Heròdot, en molts de textos, amb una relació clara o amagada, directa o indirecta, certa o conjectural, amb les nocions de salvació i de redempció, especialment en el *Prometeu*. Fins al punt de fer creure versemblant que aquest mot hagi estat usat amb aquest sentit en els Misteris. Aquest mot vol dir mitjà i és sinònim del mot πορός (en relació amb ell vegeu el comentari del mite del naixement de l'Amor en el *Banquet*). Aquest mot és usat en un text d'Heròdot claríssim sobre la Passió (vegeu més endavant). El mot llatí corresponent és *machina*, i hom anomenava *Deus ex machina* el déu que baixava de dalt a l'escena al final d'una peça de teatre.

Sòfocles és el poeta grec en què la qualitat cristiana de la inspiració és més visible i potser més pura. (És molt més cristià que no importa quin poeta tràgic dels vint darrers segles, que jo sàpiga.) Aquesta qualitat és generalment reconeguda en la tragèdia d'*Antígona*, que podria ser una il·lustració de les paraules: "Val més obeir Déu que no els homes". El Déu present en aquesta tragèdia no és pas concebut com a essent al cel, sinó sota terra, entre els morts. Però ve a ser el mateix. Es tracta sempre del Déu de debò, del Déu que és a l'altre món. L'home, en la seva caritat, ha d'imitar aquesta imparcialitat de Déu, que s'estén damunt tothom. És així que Crist mana d'imitar la perfecció del Pare celestial, que duu a tothom la pluja i la claror del sol.

-iNo era germà teu, el qui ha mort combatent-lo?
(combatent Polinices; es tracta d'Etèocles)
-Germà meu, nat d'un mateix pare.
-iCom és doncs que consideres bondat el que per a ell és impiu?
-No testimoniarà pas això, el cadàver del mort.
-No l'has pas honorat més que l'impiau, però.
-És que ha matat, no pas un esclau, sinó el seu germà.
-Que assolava el país, però. L'altre el protegia.
-El Déu dels morts, tanmateix, demana la igualtat.
-Bo i dolent no han pas de ser iguals, en el repartiment.
-iI qui ho sap, si a baix tot això és sant?
-Mai l'enemic, ni mort, no és amic.

Antígona:

-No és pas per compartir odi, ans amor, que he nascut.

Aquest vers d'Antígona és esplèndid, però la rèplica de Creont és encara més esplèndida, car mostra que aquells qui prenen part solament en l'amor, i no pas en l'odi, pertanyen a un altre món i d'aquest només en poden esperar la mort violenta.

Creont:

Κάτω νυν ελθούς, εἰ φιλητέον, φιλεῖ χείνους

~Baixa doncs a baix i, si estimar et fa falta, estima allà els de baix.

És solament allà amb els morts, a l'altre món, que es té llicència d'estimar. Aquest món d'aquí no l'autoritza pas, l'amor. És només els morts, que podem estimar, és a dir, les ànimes en tant que per destinació pertanyen a l'altre món.

Antígona és un ésser perfectament pur, perfectament innocent, perfectament heroic, que es lliura voluntàriament a la mort per preservar d'un destí desgraciat a l'altre món un germà culpable. Al moment que se li acostava la mort, la natura en ella defalleix i se sent abandonada dels homes i dels déus. Mor per haver estat insensata per amor. La seva germana, al començament, li deia:

άνοθος μὲν ἔρχει, τοῖς φίλοις δ' ὀρθῶς φίλη

~Éts insensata, però per als amics una verdadera amiga.

(vegeu el Prometeu d'Èsquil)

En moltes tragèdies gregues s'hi veu com una maledicció, sortida del pecat, es transmet de generació en generació fins que toca un ésser perfectament pur, que en rep tota l'amargor. Llavors la maledicció s'atura. Així, una maledicció neix del pecat de desobediència a Déu comès per Laios. L'ésser pur que l'atura en patir-la és Etèocles en Èsquil, Antígona en Sòfocles. L'ésser pur que atura la maledicció dels Pelòpides és Orestes en Èsquil. (L'*Electra* de Sòfocles no se situa pas en aquesta perspectiva.) Hom ho ha comprès molt malament, el que se'n diu la fatalitat en la tragèdia grega. No n'hi ha pas, de fatalitat, sinó aquesta concepció de la maledicció, que, un cop produïda per un crim, és transmesa pels homes dels uns als altres i sols pot ser destruïda pel sofriment d'una víctima pura, obedient a Déu.

Nota del traductor:

1.- Aquest text, Simone Weil l'escrigué, a Marsella, entre abril i maig del 1942.